

A Comparative Study on Emotional Intelligence of Parents with Autism Spectrum Disorders Children and Children with Normal Development

*Mehran Soleymani¹, Somaye Gholipour², Mahnam Yousefi³

Author Address

1. PhD in Psychology of Exceptional Children, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran;

2. MA in Psychology and Education of Exceptional Children, Urmia Islamic Azad University, Urmia, Iran;

3. MA in clinical Psychology, Urmia Islamic Azad University, Urmia, Iran.3.

*Corresponding Author Email: msoleymani21@yahoo.com

Received: 2017 Aug 26; Accepted: 2018 Mar 2

Abstract

Objective: Studies suggested that parenting a child with a disability have more difficulties than parenting of healthy children because developing a child with disabilities is associated with negative emotions and be frustrating and stressful in both physical and emotional aspects. It is noteworthy that the psychological health of parents has a direct impact on the children's social, emotional, cognitive and behavioral development and with attachment quality, taking part in the education and treatment of their child, taking care of other members of the family and their psychological health. In general, emotional intelligence has a strong correlation with the ability to deal with problems, adjustment, positive judgment, decision-making, extraversion, flexibility, happiness and ability to coordinate the feelings and psychological development. Therefore, due to the importance of emotional intelligence in parents of autistic children, the present study was conducted to compare the emotional intelligence of children with autism spectrum disorder parents' and parents of children with typical development.

Methods: This study was causal-comparative research, and its statistical population was parents of children with autism spectrum disorder and parents of children with typical development in Urmia city (Northwest of Iran). A total of 50 couples with children with autism spectrum disorder were selected by availability sampling method from related keeping and educational center and a total of 50 couples with normal development children which were selected by multistage cluster sampling method from ordinary schools. Inclusion criteria for research were to have at least one child with an autism spectrum disorder in a family with having autism spectrum disorder child and had above secondary education of parents in both groups. Exclusion criteria were having psychotic disorders and mental retardation of parents in both groups. To data analysis, a T-statistical model for two independent groups was used for two separate groups. The bar-on emotional quotient inventory was used to collect data. This scale formed to assess capabilities, qualifications, and no cognitive skills that considered being on a person's ability to succeed in coping with environmental demands and pressures convenience.

Results: The results indicated that there was a significant difference between general emotional intelligence of children autism spectrum disorder parents with normal development children ($p=0.02$). In addition, there was a significant difference between some features of emotional intelligence including problem solving ($p=0.04$), happiness ($p<0.001$), interpersonal relationships ($p=0.03$), optimism ($p<0.001$), self-esteem ($p=0.05$) and flexibility ($p=0.01$).

Conclusions: According to the findings of lower general emotional intelligence and some it factors in parents of children with an autism spectrum disorder, educational program in this field should be considered in early intervention for them.

Keywords: Parents of children with autism spectrum disorder, Emotional intelligence.

مقایسه هوش هیجانی والدین کودکان دارای اختلال طیف اوتیسم و عادی

*مهران سلیمانی^۱، سمیه قلی پور^۲، مهنام یوسفی^۳

توضیحات نویسندگان

۱. دکتری تخصصی روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، ایران؛

۲. کارشناسی ارشد روان‌شناسی کودکان استثنایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه، ارومیه، ایران؛

۳. کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه، ارومیه، ایران.

*رایانامه نویسنده مسئول: msoleymani21@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۴ شهریور ۱۳۹۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۱ اسفند ۱۳۹۶

چکیده

زمینه و هدف: تأثیر کودک مبتلا به طیف اوتیسم بر خانواده به عواملی مانند ویژگی‌های شناختی و هیجانی و شخصیتی والدین، ارزیابی آن‌ها از مسئله، مهارت حل مسئله، راهبردهای منفی یا ناکارآمد و مهارت‌های اجتماعی آنان بستگی دارد. از این رو پژوهش حاضر با هدف مقایسه هوش هیجانی والدین کودکان طیف اوتیسم و والدین کودکان عادی انجام شد.

روش بررسی: روش پژوهش حاضر از نوع علی مقایسه‌ای بود. جامعه آماری را تمامی والدین دارای فرزند اختلال طیف اوتیسم و والدین دارای فرزند عادی شهرستان ارومیه تشکیل دادند. انتخاب گروه نمونه بدین صورت بود که ۵۰ زوج دارای فرزند مبتلا به اختلال اوتیسم، با روش نمونه‌گیری دردسترس، از خانواده‌هایی با کودک طیف اوتیسم که در شهرستان ارومیه زندگی و به مرکز نگهداری و آموزش کودکان طیف اوتیسم در این شهر مراجعه کردند، همراه با ۵۰ زوج دارای فرزند عادی با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای از بین والدین کودکان شاغل به تحصیل در مدارس ابتدایی شهر ارومیه، انتخاب شدند. ابزار پژوهش جهت بررسی هوش هیجانی، پرسشنامه هوش هیجانی بار-آن بود. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل آماری تی دو گروه مستقل استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج حاصل از پژوهش نشان داد در متغیرهای هوش هیجانی کل ($p=0/020$) و برخی از مؤلفه‌های آن از جمله حل مسئله ($p=0/040$)، شادمانی ($p<0/001$)، روابط بین فردی ($p=0/030$)، خوش بینی ($p<0/001$)، عزت نفس ($p=0/050$) و انعطاف‌پذیری ($p=0/010$)، در بین والدین کودکان عادی و والدین کودکان طیف اوتیسم تفاوت معناداری وجود داشت.

نتیجه‌گیری: براساس یافته‌های پژوهش مبنی بر کم بودن هوش هیجانی و برخی از مؤلفه‌های آن در والدین کودکان طیف اوتیسم، آموزش‌های لازم در این زمینه به آن‌ها، باید در مداخلات به‌هنگام در نظر گرفته شود.

کلیدواژه‌ها: والدین کودکان دارای اختلال طیف اوتیسم، هوش هیجانی.

بوده و از نظر فیزیکی و هیجانی بسیار خسته‌کننده و اضطراب‌آور است؛ به‌طوری‌که تاب‌آوری و سلامت روان‌شناختی و اعتمادبه‌نفس والدین و خانواده را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد و رابطه والد-کودک با مشکلات بیشتری همراه است (۶،۷).

در این زمینه والدین علاوه‌بر واکنش‌های اولیه دربرابر تشخیص اختلال فرزندشان که بسیار دردناک است، با آگاهی از پیچیدگی‌ها و دشواری‌های درمانی و توان‌بخشی و پزشکی، به نقطه آغاز بسیاری از مصائب قدم می‌نهند. آن‌ها با منابع مختلفی از فشارروانی مانند فشار روانی ناشی از ناهنجاری کودک، فشارهای روانی ناشی از اجتماع، مردم، بستگان و نزدیکان، فشار روانی ناشی از توافقی‌نداشتن والدین با یکدیگر، فقدان دسترسی به منابع حمایتی خارج از خانواده، تأثیر وضعیت موجود روی سایر فرزندان، ترس از آینده کودک و... روبه‌رو خواهند بود (۸).

همچنین تأثیر کودک مبتلا به طیف اوتیسم بر خانواده به عواملی مانند ویژگی‌های شناختی و هیجانی و شخصیتی والدین، ارزیابی آن‌ها از مسئله، مهارت حل مسئله، راهبردهای منفی یا ناکارآمد کنترل تفکر، مهارت‌های اجتماعی، ویژگی‌های اطرافیان و نگرش‌شان به وضعیت خانواده، نگرش جامعه به کودک، منابع حمایتی که جامعه در اختیار خانواده قرار می‌دهد مانند مدارس ویژه و ارائه خدمات برای اوقات فراغت ازجمله وجود زمین‌های ورزشی و پارک، همچنین وجود انجمن‌های فعال و منابع حمایتی مالی از سوی دولت‌ها و... بستگی دارد (۹).

علاوه‌بر مطالب ذکرشده باید توجه داشت که یکی از ویژگی‌های اختلال طیف اوتیسم تغییرپذیری شدت آن در طول زمان است. ممکن است برخی از ویژگی‌ها در قالب بعضی رفتارها در سنی خاص خود را آشکار سازد؛ به‌طوری‌که گاهی تشدید علائم و گاه پس‌رفت توانایی کودک مشاهده می‌شود. علت پس‌رفت یا تشدید مکانیزم‌های دخیل در آن هنوز به‌طور کامل معلوم نشده است. برخی از کودکان هنگامی پس‌رفت می‌کنند که در خانواده و مدرسه وضعیت محیطی مناسبی نداشته یا از سرویس‌های مداخله‌ای مناسب و به‌هنگام بهره‌مند نبوده‌اند. برخی نیز هنگام بیماری پس‌رفت نشان می‌دهند. آنچه مشخص است، دلیل برخی از این بیشتر و کمترشدن‌ها را باید هم در خود اختلال و هم در محیط پیرامونی و در خانواده و اجتماع بررسی کرد (۱۰). به‌طور مسلم اضطراب، ویژگی‌های روان‌شناختی خانواده، شادمانی، گذراندن اوقات فراغت و... در این امر دخیل هستند (۱۱).

نتایج مطالعات صورت‌گرفته در این راستا بیان می‌کند مادران کودکان مبتلا به اوتیسم، تنیدگی و نگرانی بیشتر و امید به زندگی کمتر و مشکلات فراوان‌تری در سلامت روانی درمقایسه با والدین دارای کودکان سایراختلال‌ها و والدین کودکان بهنجار داشته‌اند (۱۲-۱۴). درخور توجه است که سلامت روان‌شناختی والدین بر تحول اجتماعی، هیجانی، شناختی و رفتاری فرزندان همراه با کیفیت دل‌بستگی، مشارکت و پشتکار در آموزش و درمان کودک، رسیدگی به سایر فرزندان خانواده و سلامت روان‌شناختی آن‌ها تأثیر مستقیم دارد (۹). پژوهش کارست (۵)، نشان داد پرورش کودک دارای اختلال اوتیسم

برطبق پنجمین متن بازنگری‌شده راهنمای تشخیصی و آماری اختلال‌های روانی^۱ (DSM-5)، اختلال طیف اوتیسم^۲، یکی از اختلال‌های عصبی‌تحولی^۳ معرفی می‌شود که شامل ویژگی‌هایی ازجمله نارسایی‌های پایدار در ارتباط و تعامل‌های اجتماعی؛ الگوهای رفتار و تمایل‌ها یا فعالیت‌های محدود و تکراری؛ اصرار بر یکنواختی و علاقه‌های محدود و ثابت و... است (۱).

کودکان بااختلال طیف اوتیسم دارای مشکلاتی در ویژگی‌های شناختی ازجمله ساختارهای درگیر مغز در فعالیت‌های اجتماعی (تئوری ذهن)^۴، یکپارچگی مرکزی^۵، کارکردهای اجرایی^۶ و مشکلاتی در یکپارچگی حسی^۷ مانند بیش‌پاسخ‌دهی^۸ و کم‌پاسخ‌دهی^۹ به محرک‌های ورودی لمسی و حرکتی و دهلیزی هستند. این مشکلات اغلب باعث ناتوانی در ارائه پاسخ مناسب به محرک‌ها می‌شود ازاین‌رو این کودکان در تنظیم پاسخ‌هایشان به محرک‌ها مشکل دارند و برای مقابله با آن‌ها از خودتحریکی، علایق کلیشه‌ای، رفتارهای تکراری یا اجتناب استفاده می‌کنند (۲،۳).

این ویژگی‌ها تأثیر زیادی در عملکرد این کودکان در زندگی روزمره، تعامل خانوادگی و اجتماعی از ارتباط با پدر و مادر و سایر افراد خانواده تا همسالان، توانایی‌های زبانی و تحصیلی و رفتاری می‌گذارد؛ به‌طوری‌که باعث سردرگمی و پریشانی والدین و گاه متخصصان می‌شود (۴).

بسیاری از والدین کودکان دارای اختلال طیف اوتیسم به‌دلیل کمبود دانش و نبودن اطلاع‌رسانی درست و غنی درزمینه ویژگی‌های این کودکان، مشکلات کودک را درک نکرده و درمقابل آن مقاومت می‌کنند یا بی‌اهمیت جلوه می‌دهند. این والدین به امید بهبودی، سبب از دست دادن زمان طلایی مداخلات به‌هنگام می‌شوند. همچنین به‌دلیل نبودن ناهنجاری‌های فیزیکی و جسمانی درخور توجه، ویژگی‌های شناختی و رفتاری و حتی حرکتی نامتناسب کودکان خویش را زودگذر تلقی کرده و به عوامل مختلف محیطی مربوط می‌دانند. بعد از مدتی با مراجعه به متخصصان نیز ممکن است با ناتوانی در تشخیص یا تشخیص دیر هنگام در کودکان خود مواجه شوند. این وضعیت باعث آشفتگی و فشار روانی مضاعفی در آن‌ها می‌شود (۵).

به‌طور کلی می‌توان انتظار داشت، والدگری برای کودکی که دچار ناتوانی است، مشکلات بسیار بیشتری از پرورش کودک بهنجار دارد. پرورش کودک دارای ناتوانی با احساس‌های منفی و ناامیدی همراه

¹ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

² Autism Spectrum Disorder

³ Neurodevelopmental

⁴ Theory of mind deficit

⁵ Central coherence

⁶ Executive function

⁷ Sensory integration

⁸ Over Sensitivity

⁹ Under Sensitivity

به دلیل ویژگی‌های خاص این کودکان روی کفایت والدگری و دل‌بستگی به کودک و افزایش مشکلات روان‌شناختی از جمله اضطراب و افسردگی تأثیرگذار است. وی فشار روانی بیشتری را در والدین این کودکان در مقایسه با والدین کودکان دارای سایر اختلال‌های عصبی-تحوالی بیان کرد. همچنین آمار بیشتر جدایی والدین و نارضایتی زناشویی در والدین این کودکان گزارش شد. پژوهش برجیس، حکیم‌جوادی، طاهر و لواسانی (۱۵) نیز درباره مقایسه میزان نگرانی و امید و معنای زندگی در مادران کودکان مبتلا به اوتیسم و ناشنوایی و ناتوانی یادگیری مشخص کرد به‌طور کلی سازه روان‌شناختی امید همراه با خرده‌مقیاس‌های آن از جمله انگیزش و معنای زندگی در گروه مادران کودکان مبتلا به اوتیسم در مقایسه با دو گروه دیگر در سطح ضعیف‌تری قرار دارد. نتایج مطالعه گرجی، یکتاخواه و علامه (۱۶) که به بررسی میزان سلامت عمومی و کیفیت زندگی مادران دارای فرزند اوتیسم پرداخته بود، نشان داد مادران در عملکرد اجتماعی وضعیت مناسبی نداشته و افسردگی زیادی را تجربه می‌کنند.

شایان ذکر است که یکی از سازه‌های روان‌شناختی مهم که محققان معتقدند به‌نوعی پیش‌آگهی سلامت روان در مقابل مشکلات را دربرداشته، هوش هیجانی است. به‌طور کلی هوش هیجانی در مقابله با مشکلات و رفع فشارهای روانی ناشی از آن‌ها، سازگاری با مسائل جدید و مشکلات روزانه، سلامت حافظه و ادراک، دآوری صحیح، تصمیم‌گیری مناسب، برون‌گرایی، انعطاف‌پذیری، دلپذیر بودن و توانایی هماهنگ‌کردن احساس‌های مختلف و رشد روانی-اجتماعی فرد اثرگذار است (۱۷). همچنین افرادی که هوش هیجانی کمتری دارند، دارای سطوح کم همدلی، ناتوانی در تنظیم خلق‌وخو، افسرده‌خویی، اضطراب شدید، مصرف الکل و مواد مخدر، انحراف جنسی، پرخاشگری و مشکلات زناشویی هستند (۱۸).

در تحقیقات مختلف روی رابطه هوش هیجانی با سلامتی اجتماعی و روانی و جسمی مشخص شد اجزای مختلف هوش هیجانی از یک‌سو با مشکلاتی مانند افسردگی و اضطراب و از سوی دیگر با کارکرد اجتماعی بسنده و سرزندگی و ادراک مثبت از سلامت عمومی رابطه دارند. افرادی که در مؤلفه‌های هوش هیجانی بهتر بودند، در رویارویی با مشکلات، آسیب‌های روان‌شناختی از جمله اضطراب و افسردگی کمتری تجربه کردند و از نظر سلامت روان در سطح مطلوب‌تری قرار داشتند (۱۹).

برای اولین بار سالووی و مایر سال ۱۹۹۰، با تکیه بر طبقه‌بندی گاردنر از هوش، واژه هوش هیجانی یا هوش عاطفی را به‌کار بردند. آن‌ها با ترکیب دو دسته هوش درون‌فردی و هوش ارتباطی یا بین‌فردی، مفهوم هوش هیجانی را توسعه دادند. به این ترتیب اصطلاح هوش هیجانی برای بیان کیفیت و درک احساس‌های افراد و همدلی با احساس‌های دیگران و توانایی اداره مطلوب خلق‌وخو به‌کار می‌رود. به‌طور کلی هوش هیجانی مؤلفه‌های خودآگاهی یا تشخیص و توانایی کنترل و اداره لحظه‌به‌لحظه احساس‌ها، خودنظم‌دهی یا خودمدیریتی، خودانگیزی، همدلی و مهارت‌های اجتماعی یا تنظیم روابط با دیگران را دربردارد (۱۷).

بار-ان^۱ سال ۱۹۹۷، یکی دیگر از نظریه‌پردازان هوش هیجانی، مدلی چندعاملی برای هوش هیجانی تدوین کرده است. از نظر وی هوش هیجانی شامل «مجموعه‌ای از توانایی‌ها و کفایت‌ها و مهارت‌های غیرشناختی است که توانایی فرد را برای کسب موفقیت در مقابله با احتیاج‌ها و فشارهای محیطی تحت تأثیر قرار می‌دهد». در نظریه او هوش هیجانی عاملی مهم در تعیین توانایی موفقیت در زندگی است و به‌طور مستقیم بر سلامت روانی افراد تأثیر می‌گذارد (۱۸). می‌توان گفت اشخاصی که دارای هوش هیجانی بیشتر هستند، مهارت‌های اجتماعی بهتر و روابط درازمدت پایا تر و توانایی مطلوب‌تر برای حل تعارض‌ها دارند. آن‌ها تعادل هیجانی بیشتری دارند و عواطف خود را به‌درستی کنترل و ابراز می‌کنند؛ لذا هر عاملی که باعث افزایش هوش هیجانی شود، می‌تواند در کنترل هیجان‌ها از جمله خشم و اضطراب و پایداری در حل مسئله و انگیزه قوی در بهزیستی یاری‌رسان باشد (۱۹).

درباره راهبردهای هیجانی والدین دارای کودکان اختلال طیف اوتیسم نتایج پژوهش افشاری (۲۰) بیان کرد راهبردهای مقابله‌ای در مادران دارای کودک مبتلا به این اختلال، کمتر مفید و غیرمؤثر یا متمرکز بر هیجان است و سلامت روان این مادران را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مطالعه رجبی دماوندی، پوشانه و غباری بناب (۲۱) نیز نشان داد بین ثبات هیجانی و مسئولیت‌پذیری و خستگی‌ناپذیری با راهبردهای مسئله‌محور و راهبردهای هیجان‌محور در مادران کودکان اوتیسم رابطه معنادار وجود دارد.

در گذشته تمرکز ادبیات تحقیقی درباره رابطه والد-کودک بیشتر معطوف به اثراتی بود که والدین از نظر روان‌شناختی بر کودک خود داشتند؛ اما به تازگی جهت‌گیری تحقیقات به دنبال بررسی اثر کودکان بر والدین خود است. این اثرات زمانی بیشتر می‌شود که کودکان، دارای نارسایی روان‌شناختی با نیازهای ویژه هستند.

به‌علاوه آنچه بیان شد والدین کودکان طیف اوتیسم از گروه‌های والدین کودکان دارای ناتوانی بسیار آسیب‌پذیرترند، بنابراین شناسایی آسیب‌پذیری و ویژگی‌های روان‌شناختی این والدین از جمله هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن، می‌تواند گامی در جهت شناخت و مداخله در این زمینه باشد. همچنین در کاهش تجربه اضطراب، احساس خودکارآمدی بهتر، انگیزه بیشتر جهت سامان‌دادن مشکلات (۱۸)، افزایش امید و مشارکت مؤثر آن‌ها در برنامه‌های آموزشی، بهبود روابط والد-کودک و افزایش رضایت زناشویی تأثیر زیادی داشته باشد.

تاکنون دامنه پژوهش‌های صورت‌گرفته برای بررسی سازه‌های روان‌شناختی درباره والدین کودکان طیف اوتیسم در ایران، محدود است. از این رو پژوهش حاضر با هدف مقایسه هوش هیجانی والدین کودکان طیف اوتیسم و عادی انجام شد.

۲ روش‌بررسی

روش پژوهش حاضر از نوع علی‌مقایسه‌ای بود. جامعه آماری را

^۱ Bar-On

فشار روانی، خودشکوفایی، خودآگاهی هیجانی، واقع‌گرایی، کنترل تکانش، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، همدلی و خودابرازی است. این پرسشنامه در شش کشور آرژانتین، آلمان، هند، نیجریه و آفریقای جنوبی اجرا و به‌طور اصولی در آمریکای شمالی هنجاریابی شد. نتایج حاصل از هنجاریابی نمایانگر میزان پذیرفتنی اعتبار و روایی است. این پرسشنامه در ایران توسط دهشیری (به‌نقل از ۲۲)، استانداردسازی شده و بعد از تحلیل عاملی و بررسی همسانی درونی پرسشنامه، تعداد عبارت‌های آن به ۹۰ عبارت کاهش یافت. میزان آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه هوش هیجانی بار-ان، ۹۳ درصد گزارش شد. ازاین‌رو برای استفاده در امور پژوهشی و بالینی دارای اعتبار زیادی است (۲۲).

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون آماری تی دو گروه مستقل برای مقایسه هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن در دو گروه صورت گرفت.

۳ یافته‌ها

نتایج حاصل از تحلیل داده‌های پژوهش حاضر با استفاده از مدل آماری تی-تست برای دو گروه مستقل در نرم‌افزار SPSS جهت بررسی فرضیه وجود تفاوت معنادار بین هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن در والدین دارای کودکان اوتیسم و عادی در جدول ۱ ارائه شده است.

در این پژوهش تعداد گروه نمونه شامل ۵۰ زوج دارای فرزند مبتلا به اختلال طیف اوتیسم یعنی ۱۰۰ نفر (شامل پدر و مادر هر کودک) و ۵۰ زوج دارای فرزند بهنجار (عادی) یعنی ۱۰۰ نفر (شامل پدر و مادر هر کودک) بود.

تمامی والدین دارای فرزند اختلال طیف اوتیسم و والدین دارای فرزند عادی شهرستان ارومیه تشکیل دادند. ازاین‌رو ۵۰ زوج دارای فرزند مبتلا به اختلال اوتیسم با روش نمونه‌گیری در دسترس و ۵۰ زوج دارای فرزند عادی با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای، از بین والدین کودکان شاغل به تحصیل انتخاب شدند. بدین‌صورت که ابتدا از بین مدارس ابتدایی شهر ارومیه، دو مدرسه (یک مدرسه دخترانه و یک مدرسه پسرانه) و سپس از هر مدرسه دو کلاس به‌طور تصادفی به‌عنوان گروه شاهد انتخاب شد. پرسشنامه‌ها در صورت تمایل به پاسخ‌گویی و بعد از آموزش نحوه پاسخ‌گویی و توضیح درباره پژوهش، به والدین (پدر و مادر) دانش‌آموزان ارائه شد.

والدین کودکان طیف اوتیسم نیز از خانواده‌های دارای کودک طیف اوتیسم انتخاب شدند که در شهرستان ارومیه زندگی کرده و به مرکز اوتیسم «امید» در شهر ارومیه مراجعه و نام‌نویسی کردند. ملاک‌های ورود به پژوهش عبارت بود از داشتن دست‌کم یک فرزند دارای اختلال طیف اوتیسم در گروه والدین کودکان طیف اوتیسم و تحصیلات بیشتر از سیکل در هر دو گروه والدین. ملاک‌های خروج نیز شامل اختلال‌های سایکوتیک و کم‌توانی ذهنی و تحصیلات کمتر از سیکل والدین در هر دو گروه بود.

ابزار پژوهش، پرسشنامه هوش هیجانی بار-ان سال ۱۹۸۰ بود. این پرسشنامه، برای سنجش مجموعه توانایی‌ها و صلاحیت‌ها و مهارت‌های غیرشناختی در نظر گرفته شده است که بر توانایی شخص، برای موفقیت در مقابله با درخواست‌ها و فشارهای محیطی تکیه دارد. این پرسشنامه دارای ۱۱۷ سؤال و شامل پانزده خرده‌مقیاس بوده که به‌صورت طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت تنظیم شده است. این خرده‌مقیاس‌ها شامل حل مسئله، شادمانی، روابط بین‌فردی، خوش‌بینی، عزت‌نفس، انعطاف‌پذیری، استقلال، تحمل

جدول ۱. نتایج آزمون تی مستقل برای متغیر هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن در والدین دارای کودکان اوتیسم و عادی (n=۱۰۰)

متغیر	وضعیت کودکان	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	مقدار p
حل مسئله	اوتیسم	۲۱/۵۰	۲/۵۶	-۲/۰۷	۰/۰۴۰
	عادی	۲۲/۵۷	۳/۰۲		
شادمانی	اوتیسم	۱۹/۳۶	۲/۲۲	-۳/۴۰	<۰/۰۰۱
	عادی	۲۱/۵۲	۲/۸۷		
استقلال	اوتیسم	۱۹/۶۹	۲/۰۳	-۱/۷۸	۰/۰۷۰
	عادی	۲۰/۸۷	۲/۸۲		
تحمل فشار روانی	اوتیسم	۱۷/۶۵	۱/۹۸	۰/۴۱	۰/۶۸۰
	عادی	۱۷/۵۰	۲/۲۲		
خودشکوفایی	اوتیسم	۲۰/۳۳	۲/۲۲	-۱/۲۶	۰/۲۱۰
	عادی	۲۱/۰۹	۲/۱۴		
خودآگاهی هیجانی	اوتیسم	۱۹/۸۰	۲/۸۸	-۰/۴۷	۰/۶۴۰
	عادی	۲۰/۰۷	۲/۰۳		
واقع‌گرایی	اوتیسم	۱۸/۱۷	۲/۶۵	-۰/۷۳	۰/۴۶۰
	عادی	۱۸/۵۷	۱/۸۹		
روابط بین‌فردی	اوتیسم	۲۱/۸۷	۲/۳۹	-۲/۱۳	۰/۰۳۰
	عادی	۲۳/۰۷	۲/۳۳		
خوش‌بینی	اوتیسم	۲۰/۸۲	۲/۲۹	-۳/۳۵	<۰/۰۰۱

عادی	۲۲/۶۶	۲/۲۸		
اوتیسم	۲۰/۹۳	۲/۰۹		
عزت نفس	۲۲/۳۳	۲/۷۰	۲/۸۳ -	۰/۰۰۵
کنترل تکانش	۱۶/۹۲	۲/۵۶	۰/۸۲	۰/۴۱۰
انعطاف پذیری	۱۶/۷۰	۱/۸۸	-۲/۵۵	۰/۰۱۰
مسئولیت پذیری اجتماعی	۲۳/۱۳	۲/۷۷	-۰/۷۸	۰/۴۳۰
همدلی	۲۳/۲۶	۲/۶۴	-۰/۸۹	۰/۳۷۰
خودابرازی	۱۸/۱۴	۲/۰۹	-۰/۱۱	۰/۹۱۰
هوش هیجانی (کل)	۲۹۷/۶۵	۲۰/۸۹	-۲/۲۳	۰/۰۲۰
عادی	۳۰۹/۵۲	۲۱/۲۲		

مشکلات بیشتری از والدین کودکان عادی دارند و این ویژگی را به دلیل فشار روانی زیاد مراقبت از کودک به علت نگهداری دائمی و نیاز به فراهم کردن محیط ویژه رشد این کودکان، احساس گناه و تقصیر، ناکامی و محروم بودن ناشی از عادی نبودن کودک، ربط دادند. نتایج تحقیقات کویدمیر و توسان (۲۴) درباره والدین کودکان اسپرگر که به عنوان طیف اوتیسم با عملکرد بهتر تلقی می شوند، بیان کرد آن ها از نظر سلامت فیزیکی و سلامت روانی و کیفیت زندگی مشکلات بیشتری از والدین کودکان بهنجار دارند. این ویژگی ها می تواند بر رفتارها و واکنش های والدین تأثیر منفی گذاشته و ناکامی و به تبع آن خشمشان را افزایش و شادکامی و خوش بینی را کاهش دهد.

یافته های رویندراندان و راجو (۷) نیز مشخص کرد والدین کودکان اوتیستیک از مردم کناره گیری کرده و معاشرت های صمیمانه محدودی دارند. آن ها کمتر از منابع حمایت های بیرونی بهره می برند و بار مشکلات را تنها به دوش می کشند.

توی و همکاران (۲۵) نیز در پژوهش خود نشان داد والدین کودکان طیف اوتیسم از راهبردهای حل مسئله هیجان مدار استفاده کرده و در این زمینه خلاقیت و انعطاف پذیری ضعیفی دارند. او این ویژگی را به سردرگمی والدین این کودکان ربط می دهد.

پودجانی (۶)، نیز در این زمینه بیان می کند والدین کودکان با اختلال طیف اوتیسم در مقایسه با والدین کودکان عادی با سطوح بیشتر اضطراب و سطوح کمتر بهزیستی روانی یعنی میزان رضایت و شادکامی در زندگی، مواجه هستند. وی فقدان پاسخ دهی به افراد را که یکی از مشخصه های کودکان با اختلال طیف اوتیسم است، دارای نقش عمده ای در ناکامی والدین طی مراقبت از آنان می داند. همین عوامل، فرزند پروری این کودکان را دشوارتر کرده و در نتیجه رابطه والد-کودک را نیز با مشکل مواجه می کند.

به طور خلاصه نتایج حاصل از یافته های پژوهش حاضر نشان داد والدین کودکان طیف اوتیسم از نظر هوش هیجانی و برخی از مؤلفه های آن در سطح کمتری قرار دارند. در این راستا می توان بیان

قبل از انجام آزمون تی گروه های مستقل، با استفاده از آزمون لوین، مفروضه همگنی (برابری) واریانس های دو گروه بررسی شد.

براساس یافته های به دست آمده، می توان نتیجه گرفت بین میانگین متغیرهای هوش هیجانی کل ($p=0/02$)، روابط بین فردی ($p=0/030$)، حل مسئله ($p=0/040$)، شادمانی ($p<0/001$)، خوش بینی ($p<0/001$)، عزت نفس ($p=0/050$) و انعطاف پذیری ($p=0/010$)، بین والدین کودکان طیف اوتیسم و عادی تفاوت معناداری مشاهده می شود؛ به طوری که والدین کودکان عادی در این متغیرها به طور معناداری بیشتر و وضعیت مطلوب تری دارند.

همچنین بین میانگین متغیرهای استقلال، تحمل فشار روانی، خود شکوفایی، خود آگاهی هیجانی، واقع گرایی، کنترل تکانش، مسئولیت پذیری اجتماعی، همدلی و خودابرازی بین والدین دارای کودکان اوتیسم و والدین کودکان عادی تفاوت معناداری وجود ندارد.

۴ بحث

در این پژوهش به بررسی مؤلفه های هوش هیجانی در والدین کودکان دارای اختلال طیف اوتیسم و عادی پرداخته شد. یافته های پژوهش حاضر نشان داد بین میانگین متغیرهای هوش هیجانی (کل)، روابط بین فردی، حل مسئله، شادمانی، خوش بینی، عزت نفس و انعطاف پذیری بین والدین کودکان طیف اوتیسم و عادی تفاوت معناداری وجود دارد؛ به طوری که والدین کودکان عادی در این متغیرها به صورت معناداری بیشتر و وضعیت مطلوب تری دارند.

نتایج این بررسی با یافته های، کارست و ون هیک (۵)، پودجانی (۶)، رویندراندان و راجو (۷)، کیپ، وولف، بابت و آدرین (۱۰)، خرم آبادی (۱۴)، برجیس و همکاران (۱۵)، بیرامی، هاشمی و بشارت (۲۳)، کویدمیر و توسان (۲۴) و توی، کانولی و نوواک (۲۵)، همسوست.

نتایج پژوهش بیرامی و همکاران (۲۳)، مشخص کرد والدین کودکان اوتیستیک در تمامی مؤلفه های روان نژندی از جمله افسردگی،

طیف اختلال اوتیسم در کودکان مطالعه شده وجود دارد. از این رو پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های بعدی کنترل متغیرهای سن، جنسیت، نوع و شدت اختلال طیف اوتیسم در کودک و همگنی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی والدین مدنظر قرار گیرد تا محدودیت‌های کمتری در تعمیم یافته‌ها پدید آید. همچنین باتوجه به نتایج حاصل از پژوهش مبنی بر کم بودن برخی از مؤلفه‌های هوش هیجانی در والدین کودکان دارای طیف اوتیسم، پیشنهاد می‌شود به ویژگی‌های هوش هیجانی ایشان و آموزش‌های لازم در این زمینه توجه شود.

۵ نتیجه‌گیری

براساس نتایج پژوهش می‌توان نتیجه گرفت هوش هیجانی و برخی از مؤلفه‌های آن از جمله حل مسئله، شادمانی، روابط بین فردی، خوش بینی، عزت نفس و انعطاف پذیری در والدین کودکان طیف اوتیسم به صورت معناداری ضعیف است و این موضوع می‌تواند در مداخلات به هنگام و آموزش والدین کودکان طیف اوتیسم در نظر گرفته شود.

داشت اختلال طیف اوتیسم، مشخصه‌ها و ویژگی‌های متفاوتی را دربردارد؛ به طوری که کودکان دارای این اختلال طیف متنوع و متغیری از ناهنجاری‌های ذهنی، زبانی، ارتباطی، رفتاری و شناخت اجتماعی را در زمان‌ها و موقعیت‌های مختلف از خود نشان می‌دهند. این ویژگی‌ها باعث پاسخ ندادن کودک طیف اوتیسم به ارتباط با والدین و لذت نبردن و ناامیدی والدین از ارتباط با کودک می‌شود. همچنین ویژگی‌های متفاوت کودک همراه با کمبود شناخت و آگاهی اغلب والدین از ویژگی این کودکان سردرگمی، تشویش، سازگاری کمتر خانوادگی و نوعی بلاتکلیفی را در خانواده ایجاد می‌کند. افزون بر این‌ها نیاز به مراقبت و آموزش و درمان ویژه، همراه با پیشرفت محدود کودکان مبتلا به اوتیسم در خلال آموزش و مبهم بودن کسب استقلال آن‌ها در زندگی (۲۶-۲۸) به همراه کمبود منابع حمایتی در زمینه آموزش و اوقات فراغت و مراقبت‌های بهداشتی و پزشکی، از عواملی هستند که شادمانی و خوش بینی و امید را در والدین این کودکان تضعیف می‌کند. در پایان باتوجه به اینکه در این پژوهش از خانواده‌های دارای کودک طیف اوتیسم مراجعه‌کننده به مرکز آموزشی و توان بخشی، به عنوان گروه نمونه استفاده شد، ناهمگنی از نظر تحصیلات والدین و سطح طبقه اجتماعی اقتصادی خانواده همراه با جنسیت و سن و شدت

References

- Halfon N, Kuo AA. What DSM-5 could mean to children with autism and their families. *JAMA Pediatrics*. 2013;167(7):608-13. doi:[10.1001/jamapediatrics.2013.2188](https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2013.2188)
- Gabriels RL, Cuccaro ML, Hill DE, Ivers BJ, Goldson E. Repetitive behaviors in autism: Relationships with associated clinical features. *Research in Developmental Disabilities*. 2005;26(2):169-81. doi:[10.1016/j.ridd.2004.05.003](https://doi.org/10.1016/j.ridd.2004.05.003)
- Roberts JE, King-Thomas L, Boccia ML. Behavioral indexes of the efficacy of sensory integration therapy. *The American Journal of Occupational Therapy*. 2007;61(5):555-62. doi:[10.5014/ajot.61.5.555](https://doi.org/10.5014/ajot.61.5.555)
- Ayuda-Pascual R, Llorente-Comi M, Martos-Perez J, Rodriguez-Bausa L, Olmo-Remesal L. Medidas de estrés e impacto familiar en padres de niños con trastornos del espectro autista antes y después de su participación en un programa de formación (Measurements of stress and family impact in the parents of children with autism spectrum disorders before and after taking part in a training programme). *Revista De Neurologia*. 2012;54:S73-80. [Spanish] doi:[10.33588/rn.54S01.2011713](https://doi.org/10.33588/rn.54S01.2011713)
- Karst JS, Van Hecke AV. Parent and family impact of autism spectrum disorders: A review and proposed model for intervention evaluation. *Clinical Child and Family Psychology Review*. 2012;15(3):247-77. doi:[10.1007/s10567-012-0119-6](https://doi.org/10.1007/s10567-012-0119-6)
- Podjarny G. Perceptions of parent-child relationship quality in parents of children with and without autism [Thesis for Ms.C. in Arts]. Ontario, Canada: Department of Psychology, Carleton University; 2007.
- Ravindranadan V, Raju S. Emotional intelligence and quality of life of parents of children with special needs. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*. 2008;34(special issue):34-9.
- Rafei T. Autism: assessment and treatment. Fifth Ed. Tehran: Danje; 2016. [Persian]
- Solomon AH, Chung B. Understanding autism: how family therapists can support parents of children with autism spectrum disorders. *Family Process*. 2012;51(2):250-64. doi:[10.1111/j.1545-5300.2012.01399.x](https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2012.01399.x)
- Cappe E, Wolff M, Bobet R, Adrien J-L. Quality of life: a key variable to consider in the evaluation of adjustment in parents of children with autism spectrum disorders and in the development of relevant support and assistance programmes. *Quality of Life Research*. 2011;20(8):1279-94. doi:[10.1007/s11136-011-9861-3](https://doi.org/10.1007/s11136-011-9861-3)
- Giarelli E, Souders M, Pinto-Martin J, Bloch J, Levy SE. Intervention pilot for parents of children with autistic spectrum disorder. *Pediatric Nursing*. 2005;31(5):389-99.
- Shu B-C, Lung F-W, Chang Y-Y. The mental health in mothers with autistic children: a case-control study in southern Taiwan. *The Kaohsiung Journal of Medical Sciences*. 2000;16(6):308-14. doi:[10.6452/KJMS.200006.0308](https://doi.org/10.6452/KJMS.200006.0308)

13. Ogston PL, Mackintosh VH, Myers BJ. Hope and worry in mothers of children with an autism spectrum disorder or Down syndrome. *Research in Autism Spectrum Disorders*. 2011;5(4):1378–84. doi:[10.1016/j.rasd.2011.01.020](https://doi.org/10.1016/j.rasd.2011.01.020)
14. Khorram Abadi R. A Comparative Study of Parental Stress in Mothers of Autistic and Non Autistic Children. *Journal of Family Research*. 2009;5(3):387–99. [Persian]
15. Berjis M, Hakim Javadi M, Taher M, Lavasani MGh, Hossein Khanzadeh AA. A comparison of the amount of worry, hope and meaning of life in the mothers of deaf children, children with autism, and children with learning disability. *Journal of Learning Disabilities*. 2013;3(1):148–55. [Persian] doi:[JLD-3-1-92-7-1](https://doi.org/10.1016/j.rasd.2011.01.020)
16. Gorji R, Yektakhn S, Allameh M. General health and quality of life of mothers with autism child. *Exceptional Education*. 2014;1(123):13–19. [Persian] <http://exceptionaleducation.ir/article-1-92-en.html>
17. Salovey P, Mayer JD, Goldman SL, Turvey C, Palfai TP. Emotional attention, clarity, and repair: exploring emotional intelligence using the Trait Meta–Mood scale. In Pennebaker JW. *Emotion, disclosure, and health: An overview*. Washington, DC, US: American Psychological Association; 1995. doi:[10.1037/10182-006](https://doi.org/10.1037/10182-006)
18. Schutte NS, Malouff JM, Hall LE, Haggerty DJ, Cooper JT, Golden CJ, et al. Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*. 1998;25(2):167–77. doi:[10.1016/S0191-8869\(98\)00001-4](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(98)00001-4)
19. Malterer MB, Glass SJ, Newman JP. Psychopathy and trait emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*. 2008;44(3):735–45. doi:[10.1016/j.paid.2007.10.007](https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.10.007)
20. Afshari R. Investigate the relationship between coping strategies and mental health in mothers of children autism [PhD Thesis]. Tehran: Shahid Beheshti University; 2004. [Persian]
21. Rajabi Dmavndi G, Poushaneh K, Gobari Bonab B. Relationship between personality traits and coping strategies in parents of children with autistic spectrum disorders. *Exceptional Children*. 2009;9(2):133–44. [Persian] <http://joec.ir/article-1-323-en.html>
22. Shoja Heydari M, Liyaghatdar MJ, Mirshah Jafari SE, Isanejad O. Examining the validity, reliability and factor structure of the bar–on emotional quotient inventory. *Journal of Psychology*. 2011;15:253–67. [Persian]
23. Bayrami M, Hassimi Nosratabad T, Besharat R, Movahedi Y, Kohpayma S. The study of the components of neuroticism among parents of autistic children, mental retarded and normal in the city of Tabriz. *Exceptional Children*. 2014;9(122):17–27. [Persian] <http://exceptionaleducation.ir/article-1-269-en.html>
24. Koydemir S, Tosun Ü. Impact of autistic children on the lives of mothers. *Procedia–Social and Behavioral Sciences*. 2009;1(1):2534–40. doi:[10.1016/j.sbspro.2009.01.447](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2009.01.447)
25. Tway R, Connolly PM, Novak JM. Coping strategies used by parents of children with autism. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners Banner*. 2007;19(5):251–60. doi:[10.1111/j.1745-7599.2007.00222.x](https://doi.org/10.1111/j.1745-7599.2007.00222.x)
26. Lainhart JE. Psychiatric problems in individuals with autism, their parents and siblings. *International Review of Psychiatry*. 1999;11(4):278–98.
27. Kuhn JC, Carter AS. Maternal self-efficacy and associated parenting cognitions among mothers of children with autism. *American Journal of Orthopsychiatry*. 2006;76(4):564–75. doi:[10.1037/0002-9432.76.4.564](https://doi.org/10.1037/0002-9432.76.4.564)
28. Duarte CS, Bordin IA, Yazigi L, Mooney J. Factors associated with stress in mothers of children with autism. *Autism*. 2005;9(4):416–27. doi:[10.1177/1362361305056081](https://doi.org/10.1177/1362361305056081)